

**ТРЕНІНГ «НАВЧАЄМОСЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ»:
ЗМІСТОВІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ
У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ЗВО**

У статті описано результати формувального експерименту дослідження щодо формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов у тій його частині, що спрямована на формування та актуалізацію педагогічної толерантності викладачів англійської мови, задіяних в експерименті. Високий рівень компетентності викладачів у сфері педагогічної толерантності визначено педагогічною умовою, яка безпосередньо здатна забезпечити виконання поставленої в дослідженні цілі. Створення та практична реалізація тренінгу «Навчаємось педагогічної толерантності» передбачала шляхи впровадження авторської системи навчання у процес підготовки кваліфікованого педагогічного супроводу. У статті здійснено опис змістового, методичного та процесуального аспектів імплементації тренінгу в навчальний процес закладів вищої освіти. Визначено обов'язкові компоненти практичних занять, методи та форми роботи з учасниками тренінгу. Подано детальний опис етапів занять і цілі, з якими було застосовано відповідні методи та прийоми. У процесі емпіричного дослідження застосовувались методи аналізу і синтезу (для підбору змістового матеріалу), спостереження, бесіди, анкетування, тестування. Процесуальний аспект дослідження передбачав використання таких інтерактивних форм і методів навчання, як комунікативний тренінг, діалог, аналіз ситуацій з практики, групова дискусія, мозковий штурм, ігри, різноманітні вправи, проблемно-пошукові завдання, оскільки саме ці методи завдяки активному залученню викладачів до роботи підвищували засвоєння, розуміння та творче застосування знань, умінь і навичок у розв'язанні практичних завдань. Створено портрет толерантного педагога-фасилітатора, визначено його особисті характеристики, важливі для налагодження толерантної взаємодії в освітньому середовищі – терпіння, почуття гумору, довіра, доброзичливість, уміння слухати, любов до дітей, неупереджене ставлення, емпатія, відсутність агресії, конфліктологічна та комунікативна компетентності, здатність до рефлексії, уміння налагоджувати зворотній зв'язок.

Ключові слова: педагогічна толерантність, викладач англійської мови, тренінг, толерантна взаємодія, педагог-фасилітатор.

Вступ. Педагогічна толерантність учителя в сучасному глобалізованому суспільстві є запорукою ефективності навчального процесу, оскільки саме здатність педагога створити щирю та позитивну атмосферу в освітньому середовищі визначає рівень продуктивності міжособистісної взаємодії. ЗВО здатні реалізувати такий запит суспільства за умови наявності кваліфікованого професійного супроводу.

Аналіз наукових праць свідчить про актуальність вивчення можливостей формування педагогічної толерантності майбутніх учителів у ЗВО. Найбільш широко толерантність вивчено у психології та педагогіці. Виховання толерантності досліджено в роботах О. Волошиної, Л. Олексюка, М. Карандаша, І. Козич, Л. Лозинської, О. Столяренко, Н. Сисоевої та ін. Ціннісний підхід до толерантності здійснено у працях Т. Варенко та К. Маковецької. Педагогічну толерантність учителя вивчено в дослідженнях М. Андрєєва, Л. Безотечество, Н. Колмогорцевої, Ю. Котелянець, Н. Ліпатової, М. Перепеліциної, Г. Пономарьової, Ю. Годорцевої, Т. Фадєєвої та ін., а формування толерантності викладача – у працях Ю. Ірхіної, М. Ларіюнової, А. Скок, О. Рудої та ін.

Незважаючи на актуальність досліджуваної проблеми та значний інтерес учених до пошуків шляхів її розв'язання, лише окремі науковці розглядають шляхи формування толерантності учителя в умовах навчальної діяльності та під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу. Більше того, навіть коли дослідники і зауважують важливість наявності кваліфікованого викладача, готового до толерантної співпраці зі студентами, жоден з них не пропонує розроблених практичних способів такої підготовки. Саме в цьому і полягає новизна здійсненого нами дослідження – розробка тренінгу для формування та актуалізації потрібних знань, умінь, навичок і способів діяльності викладачів засобами англійської мови в контексті зазначеної проблематики.

Мета статті – описати результати формувального експерименту дослідження в тій його частині, що спрямована на формування педагогічної толерантності викладачів англійської мови. Реалізація мети передбачає розв’язання завдання – здійснити опис змістового, методичного та процесуального аспектів імплементації тренінгу «Навчаємось педагогічної толерантності» в освітній процес.

Методи та методики дослідження. У процесі емпіричного вивчення застосовувались методи аналізу і синтезу (для підбору змістового матеріалу), спостереження, бесіди, анкетування, тестування. Процесуальний аспект дослідження передбачав використання таких інтерактивних форм і методів навчання, як комунікативний тренінг, діалог, аналіз ситуацій з практики, групова дискусія, мозковий штурм, ігри, оскільки саме ці методи завдяки активному залученню викладачів до роботи підвищують засвоєння, розуміння та творче застосування знань, умінь і навичок у розв’язанні практичних завдань.

Результати та дискусії. У межах нашого дослідження, основною метою якого було сформувати педагогічну толерантність майбутніх учителів іноземних мов, було визначено педагогічні умови, які безпосередньо здатні забезпечити виконання поставленої нами цілі, зокрема – «високий рівень компетентності викладачів у сфері педагогічної толерантності» [3, с. 155]. Для того, щоб реалізувати цю умову, на початковому етапі формувального експерименту ми розробили програму тренінгу та підібрали потрібний методичний і навчальний матеріал для підготовки викладачів іноземних мов, які згодом співпрацювали зі студентами на практичних заняттях.

У програмі тренінгу передбачено 14 академічних годин (7 занять) на короткотривалу підготовку [4]. Учасниками тренінгу стали 14 задіяних у формувальному експерименті викладачів англійської мови. Дискусійні, ігрові, демонстраційні та практичні методи було використано у процесі проведення тренінгу. У структурі занять тренінгу була обов’язково наявність таких складових: 1) організація початку тренінгу; 2) ознайомлення з його темою та завданнями, мотиваційне забезпечення діяльності учасників; 3) актуалізація опорних знань; 4) основна частина; 5) підсумки та зворотній зв’язок; 6) оцінювання ефективності діяльності учасників тренінгу та постановка завдань для самостійного опрацювання [5, с. 368].

Перше заняття тренінгу «Що таке толерантність?» передбачало повідомлення теми та завдань програми, ознайомлення зі змістом курсу «Практика толерантної англомовної комунікації» та методичними особливостями формування толерантності засобами іноземної мови. На початку заняття учасники тренінгу виконали вправу «Знайомство», з’ясували сутність поняття толерантності, опрацювали зміст Декларації принципів толерантності, визначили основні напрями роботи зі студентами у процесі вивчення дисципліни «Практика толерантної англомовної комунікації». Педагогам було рекомендовано самостійно ознайомитися з певними джерелами літератури [2; 6–12], які дають можливість удосконалити знання з проблеми толерантності та методики формування цієї якості у майбутніх учителів.

Метою наступного заняття «Толерантність педагога» було визначити основні риси толерантної особистості та створити портрет толерантного педагога. Для того, щоб налаштуватись на відверту взаємодію під час заняття, спочатку педагоги виконували вправу «Якби я був (була) ... , то ...». Після цього їм було запропоновано виконати завдання анкети «Риси толерантної особистості», а згодом у формі дискусії викладачі склали портрет толерантного педагога, доповнивши перелік раніше згаданих якостей (терпіння, почуття гумору, довіра, доброзичливість, вміння слухати і співпереживати, не засуджувати інших, гуманізм та інші) такими рисами, як любов до дітей, неупереджене ставлення, емпатія, відсутність агресії, конфліктологічна та комунікативна компетентності, здатність до рефлексії, вміння налагоджувати зворотній зв’язок.

Для поглиблення знань із проблеми толерантності викладачі прослухали коротку лекцію «Відмінності між толерантним та інтолерантним педагогами». Виклад матеріалу лекції здійснювався за допомогою проблемного методу та бесіди з учасниками тренінгу. Згодом вони

виконали вправу «Чарівна крамниця» («Fairy shop») [1, с. 199–200], основним завданням якої було з'ясувати, яких саме якостей не вистачає викладачам для того, щоб вважати себе справді толерантними педагогами.

Наступні заняття тренінгу були логічним продовженням попередніх двох, оскільки вони передбачали практичну підготовку викладачів до розробки процесу формування педагогічної толерантності студентів, а саме визначення механізмів та методів створення толерантного середовища у навчальній аудиторії.

На початку третього заняття «Стимулювання здорового вираження почуттів» викладачі виконували вправи, які спрямовували їх на щире продукування почуттів та емоцій, зокрема завдання «Відчуй музику», «Вербальні способи приниження», «Опиши емоції».

Оскільки вміння досягнути консенсусу є важливим для толерантного педагога, було застосовано метод мозкового штурму та дискусії для визначення рекомендацій, які б сприяли налагодженню ефективної взаємодії в групі. Так, продуктивними слід вважати такі вказівки: розмовляти потрібно по черзі, не перериваючи один одного; уникати оцінних суджень; дати можливість кожному висловитись; дотримуватися конфіденційності; бути відкритим і щирим; забезпечити право на повагу, приватність та відмову від коментарів, якщо хтось відчуває дискомфорт; дивитись у вічі тому, хто говорить; слухати, аналізувати та утримуватись від порад; не висміювати думок та почуттів інших, допомагати їм відверто виражати емоції; рішення на основі консенсусу повинно задовольняти кожного; слід ділитися думками, але не сперечатися, переконуючи у своїй правоті; потрібно дослідити різноманітні погляди в групі; бути креативним, відвертим і готовим змінити свою позицію, але не робити цього лише для того, щоб уникнути конфлікту; надати право блокувати рішення, образливе для особистості. Продовженням дискусії було обговорення вірша «To Laugh Is to Risk», яке стимулювало вільне висловлення почуттів, що виникають у різноманітних ситуаціях.

Наступним етапом заняття був перегляд відео «ADL's Names Can Really Hurt Us Assembly Program» про способи протидії актам залякування, упередженого ставлення та дискримінації у школі. Після цього викладачам було запропоноване групове завдання уявити педагога в ролі агресора, жертви, байдужого спостерігача, союзника та продумати характер його поведінки. Наприкінці викладачі дискутували, вирішуючи, яку саме роль повинен виконувати толерантний педагог у професійній діяльності.

На завершальному етапі заняття викладачі виконували вправу «Як би Ви почувались, якщо ...» та рольову гру «Рухливі емоції», метою яких було привернути увагу педагогів до великого різноманіття людських почуттів та способів сприйняття однієї і тієї ж інформації чи ситуації, необхідності уміти розпізнавати емоційний стан особистості за зовнішніми характеристиками (жестами, мімікою, виразом обличчя, поставою) для того, щоб запобігти виникненню конфліктів. На самостійне опрацювання було рекомендовано написати в щоденнику, яким чином варто заохочувати студентів до щирого вираження почуттів, та переглянути інші відео, присвячені проблемі заняття (фільм «Bullied», відео «Names Can Really Hurt Us»).

Метою четвертого заняття «Заохочення турботи, співчуття та співпраці» було підвищувати самооцінку та емпатію учасників тренінгу, їхню обізнаність щодо позитивних та негативних видів поведінки, виробити групові зобов'язання у процесі позитивної взаємодії. Викладачі виконували у парах вправу «Дзеркало», після чого ведучий запропонував намалювати образ педагога, який повинен був стати символом усіх спільних рішень учасників тренінгу щодо створення турботливого середовища в аудиторії. Було погоджено назвати такий малюнок «Педагог-фасилітатор».

Застосовуючи метод мозкового штурму, викладачі визначили перелік дій та способів поведінки, які дають можливість перетворити звичайну навчальну аудиторію на таке середовище, де кожен присутній відчуватиме повагу, піклування та залучення до спільної справи. Усі ці ідеї записували всередині образу учителя-фасилітатора, а з зовнішнього боку – наслідки інтолерантної поведінки (наприклад, ігнорування, виключення із групи, переривання, вживання образливих

лексичних одиниць, драгування, залякування). Вправа «Моя проблема у спілкуванні» спонукала до пошуків способів вирішення комунікативних труднощів. Аналізуючи вправу «Злива з ураганом», викладачі провели аналогію між імітацією зливи і роботою в аудиторії та зробили висновок, що успіху можна досягнути завдяки таким умінням та навичкам співпраці, як уважне слухання один одного, наслідування лідера, чітке виконання кожним своєї частки завдання, витримане чекання своєї черги, фокусування на загальній меті. Толерантне навчальне середовище повинно стати територією, вільною від насмішок, передражнювань, тобто всіх видів деструктивної поведінки, які було зафіксовано навколо образу учителя-фасилітатора раніше.

Для поглиблення вмінь учасників налагоджувати продуктивну взаємодію в навчальному середовищі їм було запропоновано ознайомитися з різними видами поведінки. Метод дискусії застосовано для з'ясування різниці між асертивним, пасивним та агресивним типами поведінки та визначено асертивну поведінку найбільш продуктивною в педагогічній діяльності, оскільки вона, на відміну від інших типів, дає можливість демонструвати почуття без нанесення шкоди іншим людям чи майну. Учасники дійшли згоди, виробляючи алгоритм, якого слід дотримуватись під час аналізу різноманітних проблемних ситуацій: ідентифікація ситуації, її наслідки, перегляд ситуації з позиції інших, вибір влучного для втручання часу, вербальна та невербальна комунікація.

Наприкінці заняття учасники виконали вправу «Ехо почуттів» та за допомогою мозкового штурму створили перелік способів, які допомагають розпізнати доброту, обговорили в групах, що стримує педагогів від проявів доброти в навчальному середовищі. На самостійне опрацювання було дано завдання створити тлумачний словник з тих лексичних одиниць, які відображали основні ідеї заняття (*caring, cooperation, compassion, kindness, exclusion, inclusion, ridicule, put-up, put-down, dissing, teasing, ignoring, name-calling*), оскільки формулювання дефініцій підвищує усвідомлення значущості цих явищ у навчальному процесі.

На п'ятому занятті «Креативне вирішення конфліктів» перед учасниками тренінгу було поставлено мету дослідити різні точки зору учасників конфлікту, розвивати навички прийняття позиції іншої людини, удосконалити розуміння механізмів ескалації конфлікту, ознайомитись із наслідками висловлювань типу Ви-повідомлення, вивчити формат Я-повідомлень та практикувати їх. У ході обговорення учасники тренінгу звернули увагу на позитивний аспект конфліктів, тобто можливість самовдосконалення. Тому основне завдання такого заняття – дізнатися про один зі способів креативного та продуктивного вирішення конфліктів – поглянути на проблемну ситуацію з позиції іншої людини.

Наступним елементом заняття було аудіювання зі слів ведучого, який зачитав казку «The True Story of the Three Little Pigs» з позиції ображеного вовка, що дало можливість під час дискусії поглянути на цю історію з нетрадиційного ракурсу. З метою показу різних випадків, що призводять до конфліктів, було застосовано демонстраційний метод. Викладачі отримали фотографії із зображенням конфліктних ситуацій. Учасники тренінгу спочатку в парах обговорили малюнки відповідно до запропонованих ведучим запитань. Після цього було розглянуто ще один малюнок із зображенням слова «криза» китайською мовою, яке складається з двох образів, один з яких – «небезпека», а інший – «можливість». Таким чином, було підкреслено не лише негативний, але і позитивний аспект конфлікту та обговорено залежність його розвитку від вибору поведінки учасниками конфлікту.

Вправа «Колір конфлікту» була наступним етапом заняття. Гамма кольорів підкреслювала, що позитивне розв'язання проблемних ситуацій залежить від розуміння, яким чином відбувається ескалація конфлікту. Саме цьому було присвячено наступне завдання. Викладачі отримали картки зі сценарієм діалогу, який потрібно було опрацювати, намалювавши сходи ескалатора та визначивши кожний крок погіршення ситуації із зазначенням почуттів, що виникали у сторін конфлікту. Після групової бесіди викладачі узагальнили та ідентифікували типи поведінки, які провокують розгортання конфлікту (*name-calling, blaming, insulting, interrupting, threatening, not listening, assuming, teasing*).

Ознайомлення викладачів з форматом Я-повідомлень мало на меті представити один з найбільш ефективних комунікативних способів деескалації конфліктів. Висловлювання типу «I feel ... when ... because ...» дають змогу досягнути у взаємодії бажаного результату, показати свою стійку позицію, не принижуючи іншого. Щоб активізувати у мовленні педагогів таку структуру, було запропоновано завдання трансформувати Ви-повідомлення на Я-висловлювання. Наприкінці заняття викладачам було дано завдання прокоментувати в щоденнику вислів Махатми Ганді «An eye for an eye will only make the whole world blind».

На занятті «Створення неупередженої атмосфери в аудиторії» перед учасниками тренінгу було поставлено мету розвивати їхню сенситивність до наслідків різних видів образливої поведінки, навчати ідентифікувати подібності та відмінності безоцінним способом, ознайомити з роллю сторонніх спостерігачів та союзників у конфліктних ситуаціях. Розпочато заняття вправою «Позбудьтесь свого Его». У наступному завданні учасники детально опрацювали значення різних сторін конфлікту (жертви, стороннього спостерігача, союзника), видів приниження та знущання, навели приклади з власного досвіду, виконали у групах рольову гру (The Bullying Buster Machine), поділились своїми емоціями, що виникали в результаті виконання різних ролей, та сформулювали перелік рекомендацій щодо поведінки в подібних ситуаціях та побудови асертивних повідомлень. За допомогою коментарів до вислову Махатми Ганді («All humanity is one undivided and indivisible family, and each one of us is responsible for the misdeeds of all the others») було обговорено проблему інклюзивної освіти.

Продовжуючи тему формування неупередженого навчального середовища, ведучий тренінгу запропонував виконати вправу (The Power Shuffle). Стаття американських науковців «Розвиток позитивного навчального клімату» була запропонована для індивідуального опрацювання учасниками тренінгу. Завершальним елементом заняття була вправа «Людська павутина», під час якої учасники продовжували речення «My wish for the world today is ...».

Останнє заняття тренінгу було проведено у формі круглого столу, де всі учасники підбивали підсумки тренінгу. Ведучий ознайомив викладачів з пам'ятками, у яких зібрано рекомендації щодо способів створення толерантного навчального середовища у групі. У формі бесіди обговорено почуття та емоції, що виникали під час занять, привернуто увагу до нових методичних прийомів, які варто використовувати з метою формування педагогічної толерантності студентів, переглянуто та уточнено активний словниковий запас викладачів з проблеми толерантності, проаналізовано, яким чином здобутий під час тренінгу досвід можна застосовувати у професійній діяльності.

Висновки. Тренінг як активний метод підготовки викладачів містить такі переваги у порівнянні з іншими методами навчання, як діалогічність, розвиток комунікативних навичок у процесі інтеракції, формування потрібних для професійної діяльності знань, умінь та навичок, коригування психічного стану учасників, можливість активізувати їхню життєву позицію, підвищувати мотивацію та рефлексію, удосконалення умінь підбору навчального матеріалу для опрацювання різноманітних ситуацій спілкування. Завдяки використанню інтерактивних методів роботи нам вдалось ознайомити педагогів із сутністю педагогічної толерантності, визначити методи та прийоми формування цієї якості у майбутніх учителів, конкретизувати та активізувати в їхньому мовленні відповідний лексичний матеріал із даної проблеми.

References

1. Asmolov, Alexandr. 2000. *Na puti k tolerantnomu soznaniyu*. Moskva: Smysl.
2. "Deklaratsiia pryntsyviv tolerantnosti". 2010. *Kodeks tolerantnosti : normatyvno-pravovi dokumenty, shcho vstanovliuiut prava etnichnykh hromad ta rehuliuut diialnist natsionalno-kulturnykh tovarystv v Chernivetskii oblasti*, 12–16. Chernivtsi.
3. Hordiienko, Yuliia. 2017. "Formuvannia pedahohichnoi tolerantnosti maibutnykh uchyteliv inozemnykh mov pochatkovoii shkoly". PhD diss., Kyiv.
4. Hordiienko, Yuliia. 2017. *Treninh "Navchaimos pedahohichnoi tolerantnosti"*. *Metodychni rekomendatsii*. Lutsk : Vezha-Druk.

5. Novikova, Liudmyla. 2016. "Metodyka provedennia treninhu yak efektyvnoho zasobu vyvchennia inozemnoi movy". *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka* 20(1):366–371.
6. Klippel, Friederike. 1991. *Keep talking. Communicative fluency activities for language teaching*. Cambridge : Cambridge University Press.
7. Lindstromberg, Seth. 2004. *Language Activities for Teenagers*. Cambridge : Cambridge University Press.
8. Scrinever, Jim. 2011. *Learning Teaching. The Essential Guide to English Language Teaching. Third Edition*. Oxford : Macmillan Publisher Limited.
9. Splcenter.org. 2019. "Teaching tolerance". Accessed August 23, 2019. Mode of access: <https://www.splcenter.org/teaching-tolerance>
10. Tolerance.org. 2012. "The Southern Poverty Law Center – Teaching Tolerance". Accessed August 28, 2019. Mode of access: <http://www.tolerance.org/>.
11. Umstatter, Jack. 2002. *English Brainstormers. Ready-to-use games and activities that make language skills fun to learn*. San Francisco, CA : A Wiley.
12. Yarrow, Peter, Mark Weiss, Laura Parker Roerden, and Linda Lantieri. 2000. *Don't Laugh at Me: Creating a Ridicule-free Classroom : Teacher's Guide, Grades 6-8*. New York: Operation Respect.

Гордиенко Юлия, Семенюк Татьяна. Тренинг «Учимся педагогической толерантности»: содержательные и методические особенности имплементации в учебный процесс учреждений высшего образования. В статье описаны результаты формирующего эксперимента исследования по формированию педагогической толерантности будущих учителей иностранных языков в той его части, которая направлена на формирование и актуализацию педагогической толерантности преподавателей английского языка, задействованных в эксперименте. Высокий уровень компетентности преподавателей в сфере педагогической толерантности определен педагогическим условием, непосредственно способным обеспечить выполнение поставленной в исследовании цели. Создание и практическая реализация тренинга «Учимся педагогической толерантности» предусматривали пути внедрения авторской системы обучения в процесс подготовки квалифицированного педагогического сопровождения. В статье осуществлено описание содержательного, методического и процессуального аспектов имплементации тренинга в учебный процесс высших учебных заведений. Определены обязательные компоненты практических занятий, методы и формы работы с участниками тренинга. Подано детальное описание этапов занятий и цели, с которыми были применены соответствующие методы и приемы. В процессе эмпирического исследования применялись методы анализа и синтеза (для подбора содержательного материала), наблюдение, беседы, анкетирование, тестирование. Процессуальный аспект исследования предусматривал использование таких интерактивных форм и методов обучения, как коммуникативный тренинг, диалог, анализ ситуаций из практики, групповая дискуссия, мозговой штурм, игры, упражнения, проблемно-поисковые задачи, поскольку именно эти методы благодаря активному привлечению преподавателей к работе повышали усвоение, понимание и творческое применение знаний, умений и навыков в решении практических задач. Создан портрет толерантного педагога-фасилитатора, определены его личностные характеристики, важные для налаживания толерантного взаимодействия в образовательной среде, а именно: терпение, чувство юмора, доверие, доброжелательность, любовь к детям, эмпатия, отсутствие агрессии, конфликтологическая и коммуникативная компетентности, способность к рефлексии, умение налаживать обратную связь.

Ключевые слова: педагогическая толерантность, преподаватель английского языка, тренинг, толерантное взаимодействие, педагог-фасилитатор.

Hordiyenko Yulia, Semeniuk Tetiana. Training "We Learn Pedagogical Tolerance": Contents and Methodological Features of Implementation in the Educational Process of Higher Educational Institutions. The article describes the results of a formative experiment of the research on the formation of pedagogical tolerance of future foreign language teachers in that part, aimed at the formation and actualization of pedagogical tolerance of English teachers involved in the experiment. The high level of competence of teachers in the field of pedagogical tolerance has been determined as the pedagogical condition, which is directly capable of ensuring the achievement of the goal set in the study. The creation and practical implementation of the training "Learning pedagogical tolerance" provided ways to introduce the author's system of training in the process of preparation of qualified pedagogical support. The article describes the content, methodological and procedural aspects of the implementation of training in the educational process of higher education institutions. Required components of practical classes, methods and forms of work with training participants have been identified. A detailed description of the stages of the lesson and the goals with which the appropriate methods and techniques were applied has been given in the article. In the process of empirical research, the methods of analysis and synthesis (for the selection of content material), observation, conversation, questioning, testing were applied. The procedural aspect of the study involved the use of such interactive forms and teaching methods as communicative training, dialogue, analysis of practice situations, group discussion, brainstorming, games, various exercises, problem-finding tasks, as these methods, due to the active involvement of teachers, increased mastering, understanding and creative application of knowledge, skills and abilities in solving practical problems. A portrait of a tolerant teacher-facilitator was created, his personal characteristics important for establishing tolerant interaction in the educational environment were defined, namely: patience, trust, kindness, love for children, impartial attitude, empathy, conflicting and communicative competences, ability to reflect, ability to adjust feedback.

Key words: pedagogical tolerance, English teacher, training, tolerance interaction, teacher facilitator.